

Sabit ve Değişen Dinamikler Işığında Birlikte Yaşama "Kültür"ü ve Türkiye

SAMET ZENGİNOĞLU*

Giriş

21. yüzyılla birlikte, küreselleşmenin ekonomi, bilgi-tekno-
loji ve kültür alanlarında etkisini daha fazla göstermeye başla-
dığına şahit olunmaktadır. Öte yandan, küreselleşme olgusuna
karşı direnç mekanizmalarının oluşmaya başladığına/oluşturul-
maya çalışıldığına da şahit olunmaktadır. Öyle ki, küreselleşme
karşısında, bölgeselleşme/yerelleşme tartışmaları başlamış, kü-
resel ekonomik buhranlardan minimum zararla kurtulmanın,
kurtulabilmenin çareleri aranır olmuştur. Çalışmamız bağla-
mında dikkate değer bir direnç mekanizması da kültür alanın-
da görülmeye başlanmıştır. Zira neticede "global köy"ün varlığı
kendisini hissettirse de bu köyde alt birimler halinde "global
köycük"lerin oluşmaya başlamasını, hesaba katılmamış bir du-
rum olarak görmekteyiz.

Öyle ki Brzezinski,¹ İngilizcenin internet dili olduğunu,
küresel bilgisayar sohbetlerinin ezici çoğunluğunun Amerika

* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana-
bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Brzezinski, Zbigniew *Büyük Satranç Tahtası*, (çev. Yelda Türedi), İn-
kılap, İstanbul 2005, s. 45.

kaynaklı olup küresel söyleşilerin içeriğini etkilediğini ve böylece Amerikan filmlerinin ve televizyon programlarının dünya piyasasının büyük bir kısmını kapladığını belirtmiştir. Ancak aynı dönemde, küçük toplulukların sahip oldukları farklı farklı dillerin, kültürlerin (yeniden) canlanması hakkında herhangi bir belirlemede bulunmamıştır. Oysaki dili İngilizce olan bu “araç”, bir homojenlik oluşturmak bir yana, farklı toplulukların, grupların buluşmasını ve örgütlenmesini sağlamıştır ve en nihayetinde her bir farklılık kendi köycüğünü inşa etmiştir. Bu bir direnç mekanizmasıdır.

Yine Dugin’in ifadesi ile kültürel “coca-kolonileşme”² süreci ile belli standart manzumeleri oluşturma ve homojen bir toplumun ortaya çıkarılması amacı güdülse de, güneşin yeniden kendisine yaklaştığını fark eden Doğu’da, Batı’nın bu çabasına karşı, dile getirilen direnç mekanizmaları oluşmuştur. Bu doğrultuda Türkiye, bu direnç mekanizmasında önemli ve *sui generis* bir konumda olması hasebiyle çalışmanın, birlikte yaşama kültürü haricindeki ikinci odak noktasını teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda, çalışma dört ana bölümden ve yine birbiri ile bağlantılı dört ana önermeden oluşmaktadır. Birinci önerme, kültürün dil, kimlik, tarih ve din olgularına nazaran daha kapsayıcı bir olgu olduğudur. Bu sebeple, birlikte yaşamak her şeyden evvel bir kültür meselesidir. Birinci bölümdeki muhtelif kültür tanımları ile farklı perspektiflerden bu kapsayıcılık ortaya konulacak ve birlikte yaşamanın kültürel boyutu “zihniyet” kavramı ile değerlendirilecektir. İkinci önerme, birlikte yaşama kültürünün doğrudan mekân ve zaman ile ilişkili olduğudur.

2. Dugin, Aleksandr *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010, s. 257.

Dolayısıyla ikinci bölümde, kültür ile doğrudan ilişkisi olan sabit dinamikler (mekân ve zaman) ele alınacak ve zaman-mekân-kültür ilişkisinin “birlikte yaşama”ya yansımaları, Türkiye özelinde somutluğa kavuşturulacaktır.

Üçüncü önerme, değişen dinamiklerin (insan ve zaman), kültürü kaçınılması zor bir değişim içerisine sürüklemesi nedeniyle bu değişime karşı sabit değişkenlerin direnç refleksini ortaya koydukları ve birlikte yaşayamama durumunun da hâsıl olan bu gerilim nedeniyle oluştuğudur. Bundan dolayı üçüncü bölümde, değişken dinamikler ve onları besleyen süreçler, Türkiye’nin “farklı” değişimler arasında kalması ve bu farklılıkların kavramlara yansımaları örneğinden hareket edilerek kaçınılması zor olan bu gerilim, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde incelenecektir. Son olarak, dördüncü önerme ise Türkiye’de oluşan direnç mekanizmaları neticesinde muhtelif noktalarda ortaya çıkan gerilimlerin geçiş sürecinin tabii bir neticesi olduğudur. Dolayısıyla bu son bölümde, Türkiye’deki direnç mekanizmaları ve ortaya çıkan gerilim noktaları, geçiş süreci olarak değerlendirilecek ve bu doğrultuda çeşitli misallere yer verilecektir.

Ekleme lazımdır ki, zaman mefhumu hem sabit hem de değişen bir dinamiktir. Zira zamanın geçmiş olan boyutu sabit iken süreç bağlamında zaman, değişimi/değişim olasılığını ifade etmektedir. Bu sebeple sabit bir dinamik olarak ele alınan zaman mefhumunu zamanın iç yüzü (batın), diğerini ise zamanın dış yüzü (zahir) olarak telakki etmek de mümkündür.³

3. Burada zikredilen zamanın batın ve zahir boyutunda, İbn Haldun’un tarih anlayışındaki tarihin batın ve zahir boyutundan esinlenilmiştir. Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, c. 1, (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 78.

“Kültür”ün Kapsayıcılığı ve Birlikte Yaşamının Kültürel Boyutu

Bir etnik grubun/topluluğun/milletin benimsediği din, konuştuğu dil, sahip olduğu tarih ve tanımladığı kimlik, kültür olgusu ile ilgili/ilişkilidir. Dolayısıyla denilebilir ki, hars⁴ bir milletin dini, ahlâki, hukuki, bedii, iktisadi ve fenni hayatların âhenktar bir mecmuasıdır.⁵ Kültürün kapsayıcılığı bağlamında da kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, genel görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine almaktadır.⁶

Burada *zihniyet* kavramına dikkat çekmek gerekmektedir. Zira çalışmamız bağlamında, birlikte yaşamının en temelde bir zihniyet meselesi olduğunu ve de bu zihniyeti sabit dinamiklerin şekillendirmiş olduğunu, değişen dinamiklerin de değiştirmeye çalıştığını düşünmekteyiz. Bu düşünce neticesinde de ortaya iki farklı zihniyet ve yine iki farklı kültür tanımı çıkmaktadır.

Bu tanımlamaların ilkinde, sabit dinamikler (mekân ve zaman) zihniyeti şekillendirmiştir. Dolayısıyla burada harsa dâhil olan şeyler fertlerin iradesiyle vücuda gelmemektedirler; suni değildirler.⁷ Diğer tanımlamada ise değişen dinamikler (insan ve zaman) zihniyeti şekillendirme amacındadır. Bu bağlamda şekillendirme süreci devam etmektedir. Burada harsa dâhil olan

4. “Bizim için kültür yakın zamanlara kadar hars’tı.” Cemil Meriç, *Umrandan Uygurlığa*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 83.

5. Gökalp, *Ziya Türkcülüğün Esasları*, Elips Kitap, Ankara 2006, s. 29.

6. Turhan, Mümtaz *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2006, s. 48.

7. Gökalp, *Ziya a.g.e.*, s. 29-30.

şeylerde, fertlerin iradesinin tartışmaya açık bir konumu vardır; dolayısıyla “şeyler”in suniliği de tartışmaya açıktır.

Mukayese edilen bu durum bizi *medeniyet* kavramına götürmektedir. Zira iki tanımlama arasındaki temel fark medeniyetten kaynaklanmaktadır. Sabit dinamikler, medeniyet üzerinde hayat bulmaktadırlar. Bu nedenle suni değildirler. Ancak değişen dinamikler medeniyetten yoksun olunması hasebiyle kalıcı olamama ihtimali ile karşı karşıyadır. Bugün bir İslam medeniyetinden, bir Çin medeniyetinden bahsedilirken diğer yandan bir Amerikan kültüründen bahsedilmesi bu ayrımı daha net ortaya koymaktadır. Ancak kültürün medeniyet üzerinde hayat bulmuş olması da yeterli görünmemektedir. Mekân ve zamanın konjonktüre uyarlanmaması, mekân ve zamana uygun bir zihniyete de sahip olunması lazımdır.

Bu noktada şu soru sorulabilir: İki zihniyet arasındaki temel farkın yaşam üzerindeki tezahürü ne şekildedir? En net ifadeyle bu bağlamdaki iki zihniyet arasındaki temel fark, “birlikte yaşama” ve “bir arada yaşama” arasındaki farktır. Varlığının sorgulanmasına ihtiyaç duyulmayan bir medeniyet üzerinde yükselen, sabit dinamiklerin, sadece konjonktüre bağlı olarak değişen dinamikler tarafından değiştirilmesini önleyebilen (etkileşim kaçınılmazdır) kültürler “birlikte yaşama” zihniyetine sahiptirler. Varlığı sorgulamaya açık ya da namevcut bir medeniyet üzerinde yükselen, değişen dinamikler vasıtasıyla sabit dinamiklerin konjonktüre bağlı olarak bu değişimini engelle(ye)meyen kültürler ise ancak “bir arada yaşama” zihniyetine sahiptirler. İlkinde tabii bir gönüllülük söz konusu iken diğerinde aynı yapının getirdiği daha çok bir zorunluluk söz konudur.

Bugün Türkiye’de Türkler ve Kürtler “birlikte yaşamak” tadırlar. Oysa Belçika’da Valonlar ve Flamanlar “bir arada yaşamak” du-

rumundadırlar. Türkiye'deki zihniyet, mekâna suni bir sınırın çizilmesini engellemiştir. Ancak Belçika'da suni bir sınır mevcuttur. Bu örnekleri çoğaltabilmek mümkündür. Yine Türkiye'de farklı unsurların birlikte yaşaması fark edilemeyecek kadar doğal kabul edilen bir durum iken Batı, en basitinden Türk işçilerin neden Batı'ya entegre olamadıklarını düşünmeye ve gerekçeyi Türklerin karakteristiğinde aradığı için de bir netice bulamaya devam etmektedir.

Bu durumu genel görüntüde de görebilmek mümkündür. Doğu, Buhara'dan Mostar'a uzanan bir söylem ortaya koyarken Batı "bir arada" olabilmek adına bütünleşme sürecine gidebilmekte ve bu sürece dâhil olmak isteyenlerden de çeşitli taahhütler istemektedir. Bu bir güvensizlik mekanizmasıdır. Bu fark idrak edildiği zaman kültürün kendi dinamikleri üzerinde yükselmesini sağlayan medeniyetin çatışmadan ne kadar uzak, kültürün sadece şartlara bağlı olarak yükselmesini sağlayan, varlığı sorgulamaya açık olan medeniyetin çatışmaya ne kadar yakın olduğu bir kez daha görülebilecektir.⁸

Mekân-zaman-kültür ilişkisi bağlamında Türkiye'de birlikte yaşama konusuna geçmeden evvel iki hususa açıklık getirmekte fayda vardır: Birincisi, dile getirilen iki farklı zihniyetin birbirinden tamamen ayrı olmadığını belirtmek lazımdır. En

8. Böyle bir sav ileri sürüldüğünde, "medeniyet" ve "çatışma" kavramları bir arada kullanıldığında, Samuel P. Huntington'un meşhur tezine atıfta bulunulması beklenir. Oysaki aradan neredeyse yirmi yıllık bir süre geçmesine rağmen Türkiye'de bu tezin "gereğinden fazla" dikkate alınmış olması/alınması doğru görülmemektedir. Kanaatimizce bu tezdən çok, yazarın bu tezin ardından kaleme aldığı ve belli ölçüde "bir arada nasıl yaşarsınız?" sorusuna cevap aranan çalışması üzerinde durulması gerekmektedir. Bkz. Samuel P. Huntington, *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı* (çev. Aytül Özer), CSA Global Yayın, İstanbul 2004.

başta bu, şu ana kadar incelenen “kültür” olgusunun felsefesinde de aykırıdır. Her ikisi de kültür kavramının içerisinde. Dolayısıyla iç içe geçmiş olan fakat bu iç içe geçmişliğin farklılıklarını söndürmediği bir yapıdan bahsedilmeye çalışılmaktadır. İkincisi, sabit dinamiklerden bahsederken durağan bir yapı anlaşılmalıdır. Burada sabitten kastedilen statik bir yapıdır. Yani kendi içerisindeki devinimle belli bir enerjiye sahip olan bir yapı anlatılmaya çalışılmaktadır.

Mekân-Zaman-Kültür Bağlamında Birlikte Yaşama ve Türkiye

Yaşanılan coğrafya (mekân) kaçınılmaz bir şekilde yaşam biçimini etkilemekte ve bu etki de yine kaçınılmaz olarak kültüre yansımaktadır. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere mekândan kültüre uzanan bu etkileşim, varlığının sorgulanmasına ihtiyaç duyulmayan bir medeniyet üzerinde olduğu vakit birlikte yaşama zihniyeti ortaya çıkabilir. Bu duruma en dikkate değer emsallerden birini Türkiye teşkil etmektedir. İçerisinde bulunduğu coğrafya birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış ve en nihayetinde İslam ve Türk medeniyeti üzerinde doruk noktasına ulaşmıştır. Avrasya tanımlamasının minyatürü, her iki kıta arasındaki konumu itibariye Türkiye’dir. Zira Türkiye, mekân bağlamında, Asya ile Avrupa’nın birlikte yaşama alanı olarak tezahür etmektedir. Daha özelden bakıldığında Kafkasya, Rusya, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ekseninde bir coğrafyadan bahsedilmektedir. Dolayısıyla 21. yüzyıl Türkiye tahayyülünde, Türkiye’nin Afro-Avrasya coğrafyasının merkezi olması⁹ ola-

9. Davutoğlu, Ahmet *Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2007.

ğandıışı bir durum değildir, mekân-zaman ekseninde gayet tabii bir durumdur.¹⁰

Vurgulamak lazımdır ki, dünyada kelimeler üzerinde bir araya getirilemeyen bölgeler, mekân üzerinde bizatihi Türkiye’de bir araya gelmektedirler. Bu düşüncüyü, Türkiye’den yükselen öznel bir düşünce olarak kabul etmemek gerekmektedir. Öyle ki bugün “Türkiye özel coğrafi konumu nedeniyle uluslararası bölgesel kuruluş ve faaliyetlerde en fazla rol oynayan ülkelerden biridir. Bir örnek vermek gerekirse, coğrafi bölge sistemine göre BM Gıda ve Tarım Teşkilatı’nda Türkiye hem Avrupa hem de Ortadoğu grubunda yer almaktadır.”¹¹ Bölgesel ve uluslararası kuruluşlar bazında bu tür örnekler çoğaltılabilir. Ancak çalışmanın amaç ve kapsamı çerçevesinde bu dikkate değer misal ile yetinilmektedir.

Bu mekân üzerindeki zaman boyutu incelendiğinde, mekânın birleştiriciliğinin, kapsayıcılığının bu boyuta yansımaları görülebilmektedir. Çok daha gerilere gitmek mümkün ise de Osmanlı’dan itibaren bakıldığında bu yansıma birkaç örnek ile netleştirilebilir. Osmanlı İmparatorluğu, temellerinin atıldığı ilk dönemden¹² itibaren bütünleştirici, kapsayıcı bir sistem inşa

10. Birkaç yıla kadar Türkiye’nin Doğu ile ilişkilerini artırması sebebiyle, içi doldurulması güç “eksen kayması” gibi bir terim ortaya atılmıştı. Bir “tercih” yapma durumunun olmaması hasebiyle ve düşüncesiyle bu kez gayet olağan olduğu düşünülen bu durumu, zaman-mekân-ıdrak bağlamında ancak bu çalışmadan farklı bir yöntem ile değerlendirmiştik: Samet Zenginoğlu, “Türkiye Doğu-Batı Ekseninde Bir Tercih Yapmak Zorunda Mıdır?”, Bilkent Üniversitesi Diploması Klübü, Uluslararası İlişkiler Öğrenci Kongresi, Yayımlanmamış Tebliğ, Ankara, 5-6 Mart 2010.

11. İskit, *Temel Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 326.

12. İnalçık, Halil *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

etmiştir. İstanbul'un fethi gerçekleştirilmiş olsa da İstanbul'un "kazanılması" nı yine bu zihniyette aramak lazımdır. Çeşitli açılardan tartışmaya ne kadar açık olsa da istimalet¹³ kavramı dahi birlikte yaşamın nasıl anlamlandırıldığını ispatlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok olay/gelişme birlikte yaşama kültürünün izlerini taşımaktadır. Bu yönde de sayısız misaller bulunmaktadır. Biz sadece bir tanesini paylaşmakla yetineceğiz. Bu vetire, 16. yüzyıla aittir: 16. yüzyılda İstanbul baharat ticaretinde Lizbon ile rekabet halindedir. Bu sebeple, baharat ticaretini tekelinde tutan Portekizli Yahudi Dona Gracia ve Don Joseph Nasi firması merkezini İstanbul'a nakletmiştir. Bunun başka bir nedeni de Yahudilerin o zaman Osmanlı ülkesinde tam bir güvenceye erişmiş olmalarıdır. Hâlbuki 16. yüzyıl ortalarında papalık arazisinde Hıristiyanlıktan döndüğü iddiası ile Yahudiler meydanda yakılmaktaydı.¹⁴

Çoğu kez bir vetireden yola çıkıp bir genellemede bulunmanın metodolojik bir hata olduğu ve bunun gerçeği yansıtmadığı eleştirileri gelebilmektedir. Ancak bunun bir genelleme olarak değil, bütüne bakmak olarak anlaşılması gerekmektedir.

Her ne kadar siyasi boyutu inkâr edilemese de II. Mahmut'un "Ben teb'anın Müslüman'ını camide, Hıristiyan'ını kilisede, Musevi'sini de Havrada fark ederim"¹⁵ söylemi, topar-

13. İstimalet, bir anlamda ülkesi fethedilmiş bir topluma hiç değilse yönetime katılma ve diline resmî kimlik verilmek suretiyle, onur kazandırma anlamını taşımaktadır. Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Mayıs 1999, s. 9-34.

14. İnalçık, Halil *Osmanlılar, Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 35.

15. Türkdoğan, Orhan *Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 28.

lanmaya çalışılan bir sistemin neticesi olarak değil, ilk dönemden itibaren sahip olunan zihniyetin söyleme aktarılmış neticesi olarak görülmelidir.

Yine bu düşünceyi de Türkiye’den yükselen öznel bir düşünce olarak kabul etmemek gerekmektedir. Zira Fransız düşünür Fr. Grenard’ın ifadesi ile de Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman milliyetler tezatına, din ve mezhep mücadelelerine fırsat vermemiştir.¹⁶ Çünkü mekân ile zaman arasında kurulmuş idraki güç bir bağ vardır ve bu bağ da inkârı güç bir zihniyet ortaya çıkarmıştır. Öyle ki Osmanlı Devleti’nin kullandığı semboller, unvanlar, kavramlar ve kurumlar dahi kapsayıcılığın, bütünlüştürücülüğün izlerini taşımaktadır; Osmanlı sultanları hem halife (İslam), hem padişah (İran), hem hakan (Turan), hem de kayzer-i Rum’dur (Roma).¹⁷ Dolayısıyla mekân-zaman-kültür ekseninde tecelli eden zihniyetin, bugün sadece nazariyatta kalan Birleşmiş Milletler idealine fazlası ile yaklaşmış olduğunu belirtmekte de tereddüt yoktur.¹⁸

Bu doğrultuda, savımıza karşı gelebilecek eleştiri şudur: Mademki, bu eksende tecelli eden bir zihniyet mevcut idi, o halde Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesinden neden ve nasıl çekilmiştir? Bu eleştiriye karşı iki argüman ileri sürülebilir: Birincisi, en nihayetinde bir organizma olan devletlerin de bir ömrü vardır. İkincisi, bir cihan devletinin halefi olarak yeni bir kurgu üzerine inşa edilen Cumhuriyet’in, dönemin bütün şart-

16. Turan, *Osman Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları*, Ötügen Neşriyat, 16. Basım, İstanbul 2006, s. 26.

17. Davutoğlu, Ahmet “Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetler arası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı”, *Divan*, 1999/2, s. 52.

18. Turan, a.g.e., s. 32.

ları ile birlikte değerlendirildiğinde "birlikte yaşama" üzerine inşa edilmediğini, belirtilen zihniyetin var olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Daha sonraki dönemlerde sadece dönemin şartları olarak görülmüş ise de, Cumhuriyet'in kuruluş sürecindeki "ittihad-ı anasır" söylemini iyi okumak gerekmektedir.

Bu süreçte, mekânın ve zamanın bağı, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinde de inkâr edilemeyecek bir etkisi olan Ziya Gökalp tarafından tanımlanacaktır: "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim."¹⁹ Bu tanımlama, şu ana kadar anlatılan hususlar kapsamında ifade edilmeye çalışılan zihniyeti yansıtan bir tanımlamadır.

Lakin bu, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ancak 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren daha da belirginleşen Türkiye'nin Batı ile olan münasebetlerinin boyutunun değiştiği, bu değişimin Batı karşısındaki durum ve duruşu da etkilediği, bu etkinin de sahip olunan kültürü etkilediği, birtakım kavramları değiştirdiği ve bütün bunların zihinlerde bir anlamlandırma zafiyeti oluşturduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kültürler arasında etkileşim kaçınılmazdır. Fakat kültürler arasındaki ilişki, "etkileşim"den "etkileme"²⁰ seviyesine gelirse ilk kısımda bahsedilen gerilimin fay hatları belirlemeye başlamaktadır.

Zikredilen dönemden itibaren ki, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkisi girift bir süreç izlemiştir. Bu girift ilişkide olumsuz yön-

19. Gökalp, *Ziya Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Akçağ Yayınları, 2002. Burada "Türk milletindenim" tanımlaması dahi dışlayıcı değil, kapsayıcı bir boyuta sahiptir. Öyle ki yine Gökalp'in ifadesiyle "Milliyette şecere aranmaz. Yalnız terbiyenin ve mefkûrenin milli olması aranır." Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 23.

20. Etkileşim ve etkileme ayrımı, Turhan'ın "serbest" ve "mecburi" kültür değişimleri tanımlaması bağlamında da anlaşılabilir. Bkz. Turhan, a.g.e., s. 55-202.

de etkilenen mefhumların başında da kültür kavramı gelmiştir. Zira Batı ile olan çeşitli alanlardaki ilişkiler çok farklı kavramlarla çok yanlış bir şekilde anlaşılmış ve tanımlanmıştır. Bu süreç sebebiyledir ki, bugün pek çok Doğu ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de “birlikte yaşama” olağanüstü bir durum, bir ütopya gibi algılanabilmektedir. Sabit dinamikler bağlamında “olması gereken” olarak karşımıza çıkan bu kültürün, bugün bizden çok uzakta olduğu hissini veren ve bu zihniyet arayışında “toplumsal bir hipermetropi” rahatsızlığımızın olmasının nedenini, değişen dinamikler bağlamında Türkiye’nin konumunda, duruşunda aramak gerektiği düşüncesindeyiz.

İnsan-Zaman-Kültür İlişkisi: Birlikte Yaşa(Ya)mama ve Türkiye

Türkiye’nin Batı karşısındaki konumu Karlofça ve Pasarofça’dan itibaren değişmeye başlamıştır. Bu değişim, Türkiye’nin değişen dinamikler bağlamında Batı ile olan ilişkilerinin başlangıç dönemi olarak kabul edilebilir. Bu dönemden itibaren modernleşme/modernlik, çağdaşlaşma/çağdaşlık ve Batılaşma/Batılılaşma kavramları Osmanlı’nın ve ardından Türkiye’nin Batı ile olan ilişkilerine dair tanımlamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Osmanlı’nın son iki buçuk asrından Cumhuriyet’in kurulmasına kadar uzanan bu sürece dair yapılan farklı tanımlamalar, kavramların içeriğinin tam manasıyla doldurulmaması hasebiyle kavramları kırılğan bir hale getirmiş, bu da ilk bölümde resmedilmeye çalışılan kültürü ve zihniyeti menfi yönde etkilemiştir.

Değişen Dinamiklerin Oluşturduğu Kavram Kırılmaları ve Birlikte Yaşa(Ya)Mama Sorunsalı

Burada amacımız, bu kavramların içeriğini doldurmaktan ziyade oluşan kırılğan yapıyı ve bunalımı genel bir tablo şeklinde sunabilmektir. Kırılmalardan ilki "modernleşme" ve "modernlik" kavramları arasındadır. Zikredilen dönemi, bir taraf Türkiye'nin modernleşmesi ya da modernleşen Türkiye bağlamında ele alırken²¹ bir diğer taraf, "modern" olan Türkiye başlığı altında ele almıştır.²² Oysa modernlik haliyle modernlik hareketi birbirinden farklı toplumsal olgulara tekabül etmektedir. Modernlik, kendisi tarafından üretilmiş toplumsal aktörlerin içinde neşvü nema bulduğu bir çelişkiler yumağının, insanlık birikiminin bir toplamıdır. Modernleşme hareket ve gayretleri, modernliği üretememiş toplumsal aktörlerin, modernlik haliyle ve onun toplumsal aktörleriyle karşılaşması sonucu iradi veya gayri iradi olarak içine girilen bir süreçtir. Yani modernlik hali özgün olarak üretildiği coğrafya dışında modernleşme şeklinde tezahür etmektedir.²³

21. Mardin, Şerif *Türk Modernleşmesi Makaleler 4* (haz. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yayınları, İstanbul 1997; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (çev. Yasemin S. Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul 2008; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus* (çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan), İmge Kitabevi, Ankara 2002; Gregoire François Georgeon, *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, YKY, İstanbul 2009.

22. Findley, Cartey V. *Modern Türkiye Tarihi* (çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul 2011; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, İstanbul 2011; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009.

23. Yılmaz, Murat *Avrasya Yeni Bir Uygarlık Yolu Olabilir Mi?, Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 15.

Bu kavramsallaştırma yanlış yapıldığı/yapılageldiği için tandan topluma ulaşan bir “kültürel şizofreni” durumu hâsıl olmaktadır. Bu durum “büyük bir tarihsel olayın -en geniş anlamı ile modernliğin- anlaşılabilmesi ya da sindirilememesinden kaynaklanmaktadır. Modernlik hiçbir zaman olduğu haliyle, yani kendine özgü felsefi kapsamı içinde nesnel olarak hesaba katılmamış; hep geleneklerimizde, yaşama ve düşünme tarzlarımızda yarattığı travmalı değişimlere bakılarak değerlendirilmiştir.”²⁴ Bu yanlış değerlendirmeler neticesinde hâsıl olduğu belirtilen kültürel şizofreni durumunun izlerinin Türkiye’nin 21. yüzyılda Batı ile olan ilişkisine kadar uzandığını belirtmeliyiz.²⁵

Bu değerlendirme biçimi sadece modernleşme/modernlik kavramları bazında gerçekleşmemiştir. Kırılmalardan bir diğesinde bu dönem, hem “çağdaş” Türkiye²⁶ ekseninde hem de Türkiye’nin “çağdaşlaşması”²⁷ ekseninde değerlendirilmiştir. Ekleme lazımdır ki, kavramlar arasındaki muğlâklık bir vaka iken yalnızca çağdaşlık üzerine dahi sağlıklı bir kavramsallaştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Bir başka tartışma konusu ise Batılılaşma ve Batılılaşma arasındaki Türkiye üzerinedir. Yine her

24. Shayegan, Daryush *Yaralı Bilinç Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni*, Metis Yayınları, İstanbul 1993, s. 10.

25. 2006 yılında Avrupa Birliği’nin Genişlemeden Sorumlu üyesi Olli Rehn’in; “Türkiye ile ilişkiler şizofrenik” ifadesi bu bağlamda dikkate değerdir. Bkz. *Radikal*, 2 Kasım 2006.

26. Biagini, Antonello *Çağdaş Türkiye Tarihi* (çev. Deniz Kocaoğlu, Gülçin Tuna), Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.

27. Kili, Suna *Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (çev. Ahmet Kuyaş), YKY, İstanbul 2010. Ayrıca Berkes’in adı geçen kitabı, kavram kırılmaları açısından bir başka ilginç hususu gözler önüne sermektedir. Zira Türkçeye *Türkiye’de Çağdaşlaşma* ismi ile kazandırılan bu eserin orijinal ismi şudur: *The Development of Secularism in Turkey*.

iki kavram da farklı anlamlar ihtiva etmektedirler. "Batılılaşma" kavramı, sürecin toplumsal boyutunu ifade ederken "Batılaştırma" kavramı devlet bazında bir bütün olarak Batı karşısındaki değişimi/dönüşü ifade etmektedir. Belirtmek lazımdır ki, Osmanlı'dan günümüze Türkiye'nin Batı karşısında değişen konumunu bu iki kavram daha açık ifade etmektedir. Modernlik/modernleşme ve çağdaşlık/çağdaşlaşma arasındaki Türkiye hakkında nesnel yargılara varabilmek güç olsa da Batı(lı)laşma kavramı ekseninde bu güçlüğü aşılabildiğini/aşılabileceğini söylemek mümkündür. Öyle ki zaman ve insan bağlamında incelendiğinde, şu genel ve basit yargıya ulaşılabilir: Türkiye, Batılaşmamıştır²⁸ ancak Batılılaşmıştır.

Türkiye'nin siyasi aygıt olarak kurumları ve işleyişi ile Batılaştığını söylemek güçtür. Lakin toplumsal açıdan Batılaştığımız inkârı güç bir gerçektir. Bir diğer gerçek, bütün bu süreçte Batılılaştıkça, esasta sahip olunan kültürün ve zihniyetin bu durumdan menfi yönde etkilendiğidir. Öyle ki âhenktar mecmua olarak tanımlanan kültür, size ait olan kültür değildir²⁹ ve size ait olmayan bu kültür dejenere oldukça sizin de bu durumdan etkilenmeniz kaçınılmazdır.³⁰ Bu da menfi yöndeki etkinin ikinci boyutudur.

28. Küçükömer, İdris "Batılaştırma" Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2006, s. 15.

29. Batı, taklit edilen *prestige-culture* haline gelmiştir. İnalçık, *Fütühat, İmparatorluk...*, s. 244.

30. Karşı perspektiften bakıldığında, Toynbee, Batı'nın da bu durumdan menfi yönde etkilendiği düşünenlerdendir: "Eğer Avrupa bugün üzerinde bulunduğu üstünlük tahtından indirilirse -ki bu onun kaderi gibi görünüyor- ölmemesine rağmen Batı medeniyeti yozlaşmadan kurtulabilecek mi?" Arnold Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor* (çev. Ufuk Uyan), Yeryüzü Yayınları, İstanbul 1980, s. 105.

Artık adı geçen kültür “sizin olduğunuzu” düşündüğünüz ancak “sizin olmayan” kültürdür -ki kültürel şizofreni terimini bu anlamda kullanmaktayız-. Zihniyetini etkileyen bu kültürün dokusunda, “birlikte yaşama” olmadığı için “bir arada yaşama”nın bile tartışılmaya başlandığı farklı bir dokuyu bütün bir organizmaya dâhil etme çabası içerisine girilmiştir/girilmektedir. Hakeza “doku uyumsuzluğu” olduğu için “hasta”lanılmıştır.

Bu hastalığın Cumhuriyet’e kadar şiddetlenerek devam ettiğini söylemek mümkündür. Ancak Cumhuriyet dönemi ile sabit dinamiklerin yeniden canlandırılması amacı birlikte yaşayabilme zihniyetini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Şunu belirtmek lazımdır ki, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Türkiye ekseninde yaşanan bütün gelişmeler, dışarıda ve içeride aksi yöndeki bütün amaç ve gayretlere karşı bu coğrafya üzerinde birlikte yaşama amacı taşıyan karelerle doludur. Ülke, hem bütün unsurları ile birlikte değerlendirilmeye çalışılmış hem de mekânsal kurgu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dolayısıyla bir yandan “muasır medeniyet(ler)” hedefi gösterilirken diğer yandan Azerbaycan, Irak, Suriye, Libya, Afganistan ve Hindistan hatları ile irtibat kurulmuştur. Yine Sovyetler Birliği ile 1921, 1925 ve 1927’de yapılan antlaşmaları³¹ bu kurgu içerisinde değerlendirmek lazımdır.

Bu durum iki açıdan önemlidir. Önemlidir, zira değişen dinamikler karşısında, sabit dinamiklerin en belirgin tavır alışı bu dönemde meydana gelmiştir ve ortaya çıkan gerilim, sahip olunan (sahip olduğu düşünülen değil) zihniyet lehine te-

31. Gönübol, Mehmet; Sar, Cem *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

celli etmiştir. İkinci açıdan ise içinde bulunulan 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yine böylesi bir gerilimin emareleri görülmektedir. Elbette ki iki dönem arasındaki bir asırlık süreçte gerek Türkiye’de, gerek bölgede, gerekse dünyada büyük değişimler yaşanmıştır. Zaten bu sebepten dolayıdır ki Türkiye, bu yüzyıla gerilimi minimize ederek adım atma amacındadır.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde de yine Türkiye’de, bölgede ve dünyada değişimler yaşanmıştı ve yine Türkiye bu gerilimi minimize ederek 20. yüzyıla adım atma amacını taşımıştı. Bu yüzden yaşanan süreç, yüzyıl okumaları açısından tabii bir süreçtir. Tabii olmayan süreç ise yaşanan yüzyıl dilimindeki gerilimin dönem dönem yükselişe geçiyor olmasıdır. Dönem dönem birlikte yaşama üzerine ortaya çıkan tahammülsüzlük söylemleri bu durumu teyit etmektedir.

Şu ana kadar ele alınan bütün kavram kırılmaları, anlam bunalımları ve yeniden ortaya çıkan gerilim yaşanan süreç (zaman) bağlamında bir bakıma doğal bir neticedir. Ancak bu kargaşanın, kültürü ve zihniyeti doğrudan etkilediği inkâr edilemez bir gerçektir.

Öyle ki, insan unsuru bu süreçte bilerek ya da bilmeyerek bir kültür bunalımı içerisine girmiştir. Bu bunalım, devletin seçkinlerinde başlamış ve en nihayetinde göreceli olarak topluma da yansımıştır. Bu yeni dönemde, devlet seçkinlerinde, önce Fransız hayranlığının oluştuğunu, ardından Birinci Cihan Harbi sürecinde Alman hayranlığının hâkim olduğunu, savaşın ardından İngiltere hayranlığının yükselişe geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İkinci Cihan Harbi süreci ve ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında farklı cenahların bu ülkelere karşı hayranlık duymaya başladığı/duyduğu görülmüştür. Farklı dönemler içerisindeki

bu hayranlık, topluma da yansiyacak ve toplumda bir arada yaşayamama sorunsalı ortaya çıkacaktır. Soğuk Savaş döneminde siyasilerden akademisyenlere, toplumun farklı kesimlerinden öğrenci topluluklarına kadar varan bölünmüşlük ve birlikte yaşama tahammülsüzlüğü bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu tahammülsüzlük, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, ideolojik bir bölünmüşlük içerisindeki dünya siyasetinin topluma yansımaları şeklinde açıklanabilir. Burada, ideoloji unsuru ön plandadır ve yönlendirme etkisi yüksektir -ki bu etki birbirine tahammülü olmayan cenahları doğurmuştur. Lakin 21. yüzyılda, Türkiye’de birlikte yaşayamama sorunsalının açıklanabilmesi zordur.

21. yüzyılda gerek Türkiye’de gerekse dünyada Soğuk Savaş dönemine kıyasla çok daha girift bir ortam söz konusudur: 20. yüzyılın karakteristiği olan ideolojilerin etkisi ve yönlendirme olanağı bu yüzyılda zayıftır. 1990’ların başından bu yana çeşitli alanlarda “teori izdihamları” yaşanmaktadır. Bir yandan, her şeyin müthiş bir hızla değiştiği kabul edilirken diğer yandan bugün en genel açıdan siyasete yön veren kişilerin büyük çoğunluğunun Soğuk Savaş mantığı ile büyümüş olmaları bazı değişimlerin gecikmesine sebebiyet verebilmektedir.

21. Yüzyıl ve Türkiye:

Direnç Mekanizmaları ve Gerilim Noktaları

21. yüzyılın karakteristik özelliklerinin başında küreselleşme olgusu gelmektedir. Giriş bölümünde de belirtildiği üzere küreselleşme; ekonomi, bilgi-teknoloji ve kültür alanlarında değişimlere neden olmuştur. Ancak bu değişimlerin, zaman geçtikçe iç çelişkileri de artmaya başlamıştır. Bu durum kaçınılmaz olarak direnç mekanizmalarının harekete geçmesini ve güç ka-

zanmasını sağlamış, bu da çeşitli gerilim noktalarının oluşmasına neden olmuştur.

Bu yüzyılda, uluslararası arenada, "daha özgür ve insan odaklı" politikalara yönelik söylemler artmış ve bu yönde adımlar atılmaya çalışılmıştır. Dünya siyasetinde, Sovyetler ve Yugoslavya deneyimlerinden sonra "demokrasi" vurgusu sıklaştırılmıştır. Öte tarafta ise küreselleşme, çeşitli sahalarda standardizasyon sürecine devam etmektedir. Bu çelişkili bir durumdur. Aynı şekilde, bilgi teknolojisi alanında sağlanan ilerleme neticesinde, "sunulan"ın haricinde bir özgürlükten söz edebilmek mümkün değildir. Yine Giriş kısmında belirtildiği üzere bir yandan kültürel homojenlik söz konusu iken diğer yandan, kültürel alanda çeşitli direnç mekanizmaları oluşmaktadır. Fark edildiği üzere bu yüzyılın söylemini anlamak, anlamlandırabilmek, açıklayabilmek gayet güçtür. Bu girift yapı, dünya üzerinde birlikte yaşamayı zorlaştırmaktadır. Çünkü gittikçe bireyselleşen bir dünyada, çeşitli milletler/toplumlar/topluluklar/gruplar arasında asabiyet³² kavramının yok olmaya başladığına şahit olunmaktadır. Bu en nihayetinde sosyal bir varlık olan insanın fitratına da aykırıdır.

Bu sebeplerden dolayıdır ki bugün çeşitli fobia'lar yükselişe geçmektedir. Zira kültürün şizofreniye yakalanması, düşman sayısını doğal olarak artıracaktır. Amerika'dan, Avrupa'ya ve Asya'ya kadar uzanan tahammülsüzlük belirtilerini, vakalarını görebilmek mümkündür. Yine bu coğrafyalarda, bu tahammülsüzlüğe direnen ülkeler ve topluluklar da mevcuttur.

Çalışma kapsamında şu ana kadar anlatılan gelişmelerden Türkiye de bizatihi etkilenmiştir/etkilenmektedir. Bu etkinin

32. Asabiyet; birleşmenin, feragatin, fedakârlığın (ve en nihayetinde tahammülün) kaynağıdır. İbn Haldun, a.g.e., s. 95. *Parantez bana ait.*

izlerini zaman ve insan dinamiklerinde görebilmek mümkün olmuştur. Öncelikle yukarıda resmedilmeye çalışılan kavram bunalımının bu yüzyılda da gideril(e)mediğini belirtmek gerekmektedir. Öte yandan, 20. yüzyılın son beş yılı ile 21. yüzyılın ilk beş yılına bakıldığı vakit, başta Avrupa Birliği olmak üzere Batı ile olan ilişkilerin yükselen bir grafik sergilediğine şahit olunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, son birkaç yıldır eski popülaritesi olmasa da birçok gencin Türkiye’den Amerika’ya, çeşitli organizasyonlar aracılığı ile büyük bir istekle çalışmaya gittiği (work) bilinmektedir. Son dönemde ise Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki üniversitelerle yapılan antlaşmalar neticesinde, yine birçok Türk genci bu üniversitelerde bir ya da iki dönem boyunca eğitimlerine devam etmektedirler. Bu tür organizasyon ya da programlara karşı çıkmak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Burada karşı çıkılan husus, gençlerin büyük kısmının gittikleri ülkelerin yaşam tarzı ve/veya kültüründen etkilenmeleridir. Dolayısıyla karşı çıkılan husus, oluşan “kültürel cari açık”tır. Yukarıda da belirtildiği üzere son birkaç yıla kadar “ksen kayması” en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu, Batı’dan bakıldığı zaman Doğulu görünmediğinizin, artık “gibi görünmeye” başladığınızın ifadesidir. Neyse ki son dönemlerde bu tartışmaların içinin doldurulamayacağı anlaşılmıştır.

Bu değişimler karşısında Türkiye’de direnç mekanizmalarının oluşturulmaya çalışıldığına şahit olunmaktadır. Özal döneminde ortaya atılmış olan Yeni-Osmanlılık³³ politikası, bu yüzyıl diliminde de gündemde yer alan politikalarından biridir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin stratejik konumu (mekân) yeniden tanımlanmaktadır.

33. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 85.

Zaman açısından, son birkaç yılda Osmanlı'ya dair çeşitli alanlarda yayımlanan eserlerin sayısına bakıldığında müthiş bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Yine basın-yayın organlarında ve/veya sanal medyada geçmişe yönelik yayınların arttığına bizatihi şahit olunabilmektedir.

Mekân ve zaman bağlamında "birlikte yaşama"nın "olması gereken" olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye, kültürünü yeniden idrak etme sürecini yaşamaktadır. Elbette ki bu zor bir süreçtir, zira zihniyetin de yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bu tanımlama, yaşanan geçiş sürecinin atlatılmasının ardından doğal olarak tanımlanacaktır. Daha önce de vurgulandığı gibi birlikte yaşayamama gibi bir sorunsalın Türkiye'de var olması mümkün değildir. Bu iki açıdan mümkün değildir. Birincisi, böylesi bir durum mekânın ve zamanın ruhuna aykırıdır. İkincisi ise Türkiye, pek çok Batılı ülkede olduğu gibi bir arada yaşamamaktadır, "birlikte yaşama"ktadır. Bu da ülkede suni bir sınırın, bölünmüşlüğü olmadığını ispat etmektedir.

Bu çalışmanın kaleme alındığı dönemde (2012'nin ilk çeyreği) zihinlerde, Türk dış politikasının gündemini Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin meşgul ettiğine/doldurduğuna dair izlenimler vardır. Aynı süreçte, Avrupa Birliği ile Avrasya Birliği projesinin karşılaştırılması gibi gelişmeler birer direnç noktası oluşturmaktadırlar. Ancak özellikle Soğuk Savaş döneminden bu yana Batı ile ilişkiler, özellikle NATO ve AB bazında daha belirgin olmak üzere devlet politikası olduğu için zikredilen alanlardan gerilim noktalarının oluştuğu görülmektedir.

Belirtmek lazımdır ki, kaleme alınan bu çalışma da kendi alanında bir direnç mekanizmasıdır ve doğal olarak yazın alanında da çeşitli gerilim noktaları oluşmaktadır. Lakin geçiş sü-

recinin ardından bu gerilim noktalarının da -ortadan kalkmasa da- hafifleyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Kültür kavramının din, kimlik, tarih ve dil olgularını kapsayıcı olması sebebiyle, birlikte yaşamak en temelde bir kültür meselesidir. Sabit ve değişen dinamiklerle şekillenen kültürle birlikte zihniyetlerde şekillenmektedir. Ele alınan zihniyetlerin ilkinde kültüre dâhil olan şeyler suni değilken diğerinde sunileşti(tirildi)ği görülmektedir. Her iki durumda da kültürün kapsayıcılığı mevcut iken ilkinde birlikte yaşamak olması gereken ve doğal bir durum iken diğerinde bir arada yaşamak dahi bir zorunluluk olarak telakki edilebilmektedir. Türkiye ve Belçika örnekleri bunu doğrulamaktadır.

Sabit dinamikler ışığında, medeniyet'in de ana etken olması neticesinde, Türkiye'nin bulunduğu mekân-zaman bağının kapsayıcılığını çok çeşitli dönemlerde çok çeşitli misallerle görebilmek mümkündür. Öyle ki dünyada kelam üzerinde bir araya getirilemeyen bölge ya da ülkeler, mekân üzerinde bizatihi Türkiye'de bir araya gelmektedirler.

Ancak özellikle Osmanlı'nın son iki buçuk asrından Cumhuriyet'in kuruluşuna değin, Batı karşısındaki konumunun değişmesi, sahip olunan zihniyetin kodları yerine bazı değerlerin Batı'da aranması durumunu ortaya çıkarmıştır -ki neticede toplumsal bir hipermetropi hâsil olmuştur-. Bu süreç içerisindeki kavram kargaşası ve kırılmaları kültürü, doğrudan menfi yönde etkilemiştir. Öyle ki sahip olunduğu düşünülen kültür sizin değildir ve hipermetropinin de etkisi ile kültürel şizofreni durumu ortaya çıkmıştır. Bu durumu sadece Türkiye'ye indirgemek gibi bir amacımız yoktur. Zira Batı'da da asabiyet kavramının zayıf-

lamaya başladığına ve bunun neticesinde doğal olarak çeşitli formların ortaya çıktığına şahit olunmaktadır. Ancak Türkiye’yi bütünüyle Batı ile mukayese etmek gibi bir amacımız da yoktur.

Öyle ki oluşan direnç mekanizmaları, sabit dinamiklerin ne kadar köklü olduğunu ve Türkiye’nin de yine Batı’dan ne kadar farklı olduğunu bir kez daha ispatlama sürecine girmiştir. 20. yüzyılın başında, Cumhuriyet’in “birlikte” kurulmasını ve sahip olunan zihniyetin yeniden canlandırılması amacıyla bu süreç kapsamında değerlendirmek lazımdır. İçerisinde bulunduğumuz dönemde ise Türkiye bu kez 21. yüzyılın başında küreselleşme olgusunun da etkisiyle farklı gerilim noktalarına sahiptir. Ancak çeşitli alanlarda oluşan direnç mekanizmaları, bu gerilim noktalarının etkilerini minimize etmeye başladıklarını göstermektedir kanaatindeyiz. Öyle ki belirtildiği gibi bu çalışma da kendi alanında bir direnç mekanizmasıdır ve şayet “birlikte nasıl yaşarız?” sorusu yerine “birlikte yaşamının neden mekân ve zamanın zorunluluğu olduğu?” sorusu düşünölmeye başlanmışsa, minimize yönündeki bu değişimi daha net görebilmek mümkündür.

Kaynakça

- DAVUTOĞLU, Ahmet “Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetler arası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı”, *Dünya*, 1999/2, s. 1-63.
- DAVUTOĞLU, Ahmet *Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2007.
- DUGİN, Aleksandr *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım* (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010, s. 257.
- BIAGINI, Antonello *Çağdaş Türkiye Tarihi* (çev. Deniz Kocaoğlu, Gülçin Tuna), Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.

- TOYNBEE, Arnold *Medeniyet Yargılanıyor* (çev. Ufuk Uyan), Yeryüzü Yayınları, İstanbul 1980.
- LEWIS, Bernard *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009.
- FINDLEY, Cartey V. *Modern Türkiye Tarihi* (çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- MERİÇ, Cemil *Umrandan Uygarlığa*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- SHAYEGAN, Daryush *Yarah Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, Metis Yayınları, İstanbul 1993.
- ZÜRCHER, Erik Jan *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (çev. Yasemin S. Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- AHMAD, Feroz *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.
- GERGEON, Gregoire François *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, YKY, İstanbul 2009.
- İNALCIK, Halil "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Mayıs 1999, s. 9-34.
- İNALCIK, Halil *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- İNALCIK, Halil *Osmanlılar, Fütubat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Haldun, İBN *Mukaddime* c. 1 (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- İdris "Batılılaşma" *Düzenin Yabancılaşması*, Bağlam Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2006.
- KÜÇÜKÖMER, Kemal H. KARPAT, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus* (çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan), İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; SAR, Cem *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.
- YILMAZ, Murat *Avrasya Yeni Bir Uygarlık Yolu Olabilir Mi? Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 1998.
- TURHAN, Mümtaz *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2006.

- BERKES, Niyazi *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (çev. Ahmet Kuyaş), YKY, İstanbul 2010.
- TÜRKDOĞAN, Orhan *Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- TURAN, Osman *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları*, Ötügen Neşriyat, 16. Basım, İstanbul 2006.
- Radikal*, 2 Kasım 2006.
- ZENGİNOĞLU, Samet *Türkiye Doğu-Batı Ekseninde Bir Tercih Yapmak Zorunda Mıdır? Bilkent Üniversitesi Diplomasi Klübü, Uluslararası İlişkiler Öğrenci Kongresi*, Yayınlanmamış Tebliğ, Ankara, 5-6 Mart 2010.
- HUNTINGTON, Samuel P. *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı* (çev. Aytül Özer), CSA Global Yayın, İstanbul 2004.
- KİLİ, Suna *Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- MARDİN, Şerif *Türk Modernleşmesi Makaleler 4* (haz. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- İSKİT, Temel *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.
- BRZEZINSKI, Zbigniew *Büyük Satranç Tahtası* (çev. Yelda Türedi), İnkılap, İstanbul 2005.
- GÖKALP, Ziya *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Akçağ Yayınları, 2002.
- GÖKALP, Ziya *Türkçülüğün Esasları*, Elips Kitap, Ankara 2006.